

Ceny Nakladatelství Academia za rok 2011

Ve středu 7. března 2012 proběhlo slavnostní vyhlášení 4. ročníku literárních Cen Nakladatelství Academia. Záměrem soutěže je především upozornit širokou veřejnost na kvalitní odbornou literaturu, která vychází v rámci jednotlivých ústavů Akademie věd ČR, v. v. i., nebo přímo v Nakladatelství Academia. Vědeckí pracovníci tak získávají možnost představit svou publikační činnost další formou. Porotu hodnotící tituly navržené k ocenění tvořilo 7 zástupců pracovišť Akademie věd ČR, uznávaný český novinář dlouhodobě se zabývající vědou a výtvarník. Předsedkyní byla jako v předchozích letech doc. RNDr. Eva Zažímalová, CSc., z Ústavu experimentální botaniky AV ČR, v. v. i.

Knihy přihlašují zaměstnanci Akademie věd ČR do konce příslušného roku, porota posuzuje obsahovou i formální originalitu publikace, ale také zájem čtenářské obce.

V jednotlivých kategoriích byly na ocenění navrženy následující tituly:

Cena Nakladatelství Academia za původní vědeckou nebo populárně naučnou práci:

- Jiří A. Svoboda – Počátky umění
- Jiří Knapík, Martin Franc a kol. – Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967
- Jaroslav Pánek – Vilém z Rožmberka.

Vítěznou knihou se stala publikace Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967 od J. Knapíka, M. France a kol.

1 Moderátorem slavnostního udílení byl i letos ředitel Nakladatelství Academia Jiří Padevěť.

2 Předseda Akademie věd ČR Jiří Drahoš a Martin Kodl (zástupce jednoho ze sponzorů – Galerie Kodl)

3 Jiří Drahoš předává editorům Knihy roku 2011 sošky z dílny Veroniky Oleríny symbolizující otevřenou knihu.

4 Pavel Janoušek, člen poroty a Vědecké rady AV ČR, vyhlásil jméno vítěze za překlad publikace – ocenění pro Martina Hilského za Dílo, William Shakespeare převzal jeho syn Ondřej Hilský (vlevo).

**Cena Nakladatelství Academia
za překlad vědecké nebo populární
naučné práce:**

- Robert Challe, překlad Dagmar Steino-
vá – Deník z cesty do východní Indie
- Francois René de Chateaubriand, překlad
Aleš Pohorský – Paměti ze záhrobí
- William Shakespeare, překlad Martin
Hilský – Dílo.

Vítězem je M. Hilský za kompletní pře-
klad Díla W. Shakespeara do češtiny.

**Cena Nakladatelství Academia
za výtvarné zpracování publikace:**

- Miloslav Studnička, grafik Jan Franta –
S botanikem v tropech
- Kateřina Horníčková, Michal Šroněk
(eds.), grafička Michaela Blažejová – Umě-
ní české reformace
- Jaroslav Čvančara, Miroslav Čvančara,
grafik Robin Brichta – Zaniklý svět stříbr-
ných pláten.

Vítězem této kategorie se stal R. Brichta
za grafické zpracování knihy Zaniklý svět
stříbrných pláten.

**Cena Nakladatelství Academia
za slovník nebo encyklopedickou
publikaci:**

- Radomír Socha, Václav Hálek, Jiří Baier,
Jiří Hák – Holubinky (*Russula*);
- Karel Štátný, Karel Hudec a kol. – Fauna
ČR. Ptáci 3/I., II.
- Martin Kovář a kol. – Londýn. Kultur-
ně-historický průvodce.

Ocenění náleží M. Kovářovi a jeho spolu-
autorům za knihu Londýn. Kultur-
ně-historický průvodce.

Další vyhlášená ocenění

Nejprodávanějším titulem r. 2011 v Kni-
kupectvích Academia byla kniha Dílo od
W. Shakespeara. Cenu poroty získala pub-
likace Alchymie a Rudolf II. autorů Vladi-
míra Karpenka a Iva Purše (vydalo naklada-
telství Artefactum). Tato cena se uděluje
knize, která neobdržela ocenění ve své
kategorii, ale přesto je považována za výji-
mečný literární počín.

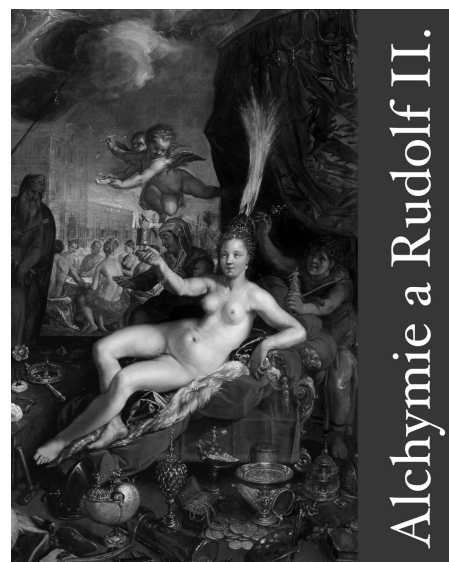
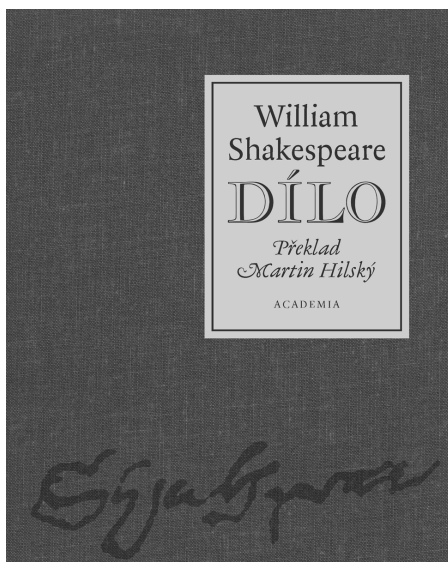
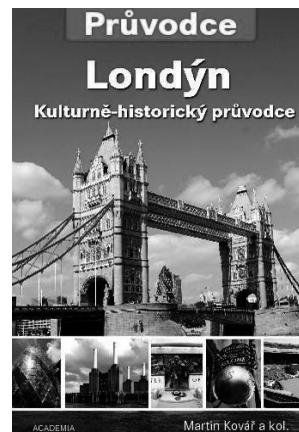
Absolutní vítězství a titul Kniha roku
patří Průvodci kulturním děním a život-
ním stylem v českých zemích 1948–1967.
Tato dvoudílná publikace byla také v dub-
nu letošního roku oceněna Literou za li-
teraturu faktu v soutěži Magnesia Litera
a potvrdila tak svou jedinečnost. Autorský
kolektiv již připravuje v Nakladatelství
Academia další knihu – tentokrát věnova-
nou volnému času.

5 Martin Kodl a Robin Brichta oceněný
za grafické zpracování knihy Zaniklý
svět stříbrných pláten

6 Ředitel Ústavu světových dějin Filo-
zofické fakulty UK v Praze Martin Kovář,
autor oceněného průvodce Londýnem

7 Vladimír Karpenko a Ivo Purš, editoři
publikace Alchymie a Rudolf II.
z nakladatelství Artefactum, kterou
pro cenu vybrala odborná porota.

8 Předsedkyně poroty Eva Zažímalová.
Snímky S. Kyselové

Rozhovor s Janem Bucharem k 80. narozeninám

Lidské mládě je jako houba, co s očima dokořán nasává nové informace. Drobné epizody mu mohou ovlivnit celý život. Ten můj změnila příhoda z léta r. 1987, kdy jsem byl čerstvým absolventem 3. třídy a máma s babičkou mne vzaly s sebou na zájezd do Tater. Brzy jsem pochopil, že jim nejsem pro hovory rovnocenným partnerem a zábavu jsem si tedy hledal, kde se dalo. Záhy jsem zaregistroval, že s námi na organizované výlety chodí pán (tehdy 55letý J. Buchar), který stále chytá do skleněných zkumavek pavouky. To bylo něco! Od té chvíle jsem se ho držel a vděčně naslouchal jeho ochotnému výkladu o mláďatech křížáků, kokonech slíďáků... Později jsem mu pravidelně psal a sděloval své „přírodovědné“ zkušenosti. On mi s obdivuhodnou trpělivostí odepisoval. Léta plynula, můj zájem o přírodu byl čím dál tím vyhraněnější, a tak jsem se ocitl na Přírodovědecké fakultě UK v Praze. A když jsem se rozhodoval, o čem bude diplomka, domluvil jsem se s Honzou Bucharem. Zajímalo by mě, čím bych se dnes živil, kdybych před čtvrtstoletím na Slovensko nejel. Pavouci by to nejspíš nebyli.

Prof. RNDr. Jan Buchar, DrSc., se narodil 18. února 1932 v Bystré nad Jizerou (okres Semily). Maturoval na gymnáziu v Jilemnicích (1951). V únoru 1956 ukončil studium na tehdejší Biologické fakultě UK v Praze. Od října 1954 byl asistentem s polovičním úvazkem na katedře ekologie, po ukončení studia asistentem na katedře zoologie, kde působil od r. 1974 jako docent a od r. 1994 jako profesor. K přednáškám zahrnutým v základní výuce (Zoologie bezestranných, Zoogeografie) vypracoval J. Buchar čtvera skripta a jednu učebnici. Pro diplomanty zoologie bezobratlých přednášel nauku o pavoucích – Arachnologii, dále Speciální zoologii bezobratlých, Vybrané kapitoly ze zoologie bezobratlých, Srovnávací morfologii bezobratlých, Faunu ČSFR, Ochranu bezobratlých a jejich využití k bioindikaci. Hojně se podílel i na výuce dálkových stu-

dentů a na každoročních terénních cvičeních. Kromě toho vedl 30 diplomových prací s arachnologickým zaměřením a několik dalších s odlišnou tematikou. Také byl školitelem 11 aspirantů, z nich pěti zahraničních. Mimo výuku organizoval měsíční výměnné zájezdy s moskevskou univerzitou: dva na Velký Kavkaz a po jednom k jezeru Bajkal a do Ázerbájdžánu. Od 70. let byl členem a později předsedou Komise pro obhajoby kandidátských prací z oboru zoologie při Ústavu pro výzkum obratlovců ČSAV, od r. 1991 členem Komise pro obhajoby doktorských dizertací.

Jeho první pokus o zoologický výzkum během gymnaziálních studií se týkal ptactva Jizerských hor. Téma diplomové práce bylo Saprobielní zhodnocení vody Botiče na základě studia fauny nálevníků – ve výzkumu nálevníků pokračoval i na katedře

zoologie až do r. 1958, kdy přešel ke studiu pavouků. Habilitační dizertace Rozbor pavoučí zvířeny Čech (1972) ho inspirovala k intenzivnímu výzkumu arachnofauny, který spočíval jednak v založení Arachnologického centra při katedře zoologie a jednak v uplatnění metody síťového mapování (včetně vydání příslušné mapy). Výsledky získané do r. 1985 předložil v doktorské práci Poznání současné arachnofauny Čech a jeho využití k posouzení přírodních poměrů (1989). Po r. 1990 se výzkum arachnofauny nejenom decentralizoval, ale rozšířil na celé území republiky, a tak vznikly předpoklady pro dílo Catalogue of Spiders of the Czech Republic (Katalog pavouků České republiky; Buchar a Růžička 2002), které poskytuje řadu možností k hodnocení přírodních poměrů naší vlasti. V r. 1997 odešel do penze, ale dodnes spolupracuje s Oddělením zoologie bezobratlých katedry zoologie Přírodovědecké fakulty UK v Praze.

Jan Buchar dosud publikoval 150 odborných prací, včetně několika knih. Většina článků se týkala čeledi slíďakovití (*Lycosidae*) z různých území palearktické oblasti. Zajímavá je publikační spolupráce s významným rakouským arachnologem Konradem Thalerem z univerzity v Innsbrucku (16 společných prací).

Od r. 1958 byl členem mezinárodní organizace Centre International de Documentation Arachnologique se sídlem v Paříži; r. 1985 se stal jejím korespondentem pro Československo. Na 23. kolokviu v Barceloně (2006) byl zvolen čestným členem Evropské arachnologické společnosti. Roku 1983 (po úmrtí prof. Františka Millera) se stal předsedou Arachnologické sekce Slovenské entomologické společnosti s federální působností. Po rozdělení ČSFR pokračoval v této funkci v České republice až do r. 2008, tedy do vzniku samostatné České arachnologické společnosti, kdy byl zvolen jejím čestným předsedou. Od r. 1972 (s výjimkou let 1977–80) působil jako vědecký tajemník Československé zoologické společnosti až do svého zvolení za předsedu Pražské pobočky této

- 1 Jan Buchar ve stáří pěti let na kresbě svého strýce Bohuslava Holubce
- 2 Na katedře zoologie Přírodovědecké fakulty UK v Praze v 70. letech. Z archivu J. Buchara

1

2

společnosti (1993–96). V r. 1980 se stal členem Ústředního výboru Českého svazu ochránců přírody a o rok později založil a vedl organizaci tohoto svazu v obci Kamenice (kde bydlí od r. 1956 dodnes). V 70. letech zasedal ve Vědecké radě Krkonošského národního parku, v 60. letech byl tajemníkem katedry zoologie, v období 1985–91 katedru vedl.

Od r. 1975 je členem redakční rady *Živy*, kromě toho působil v redakčních radách dalších časopisů: *Věstník Československé zoologické společnosti*, *Arachnologische Mitteilungen* (střídavě vydávané v Německu a Švýcarsku), krátkodobě též *Opera Corcontica* a *Zpravodaj z Kamenice*.

Co tě přivedlo k zájmu o přírodní vědy?

Od útlého dětství mnoho velice příznivých vlivů. Především to byl můj děda Josef Holubec, který mne s sebou bral odněmáhle na Homoli, kde se asi 20 minut chůze od obce nacházela zelinářská zahrada, sad a altán se včelínem. Cestou jsme se stávali u velikého mraveniště pod věkovitou planou třešní. Z tohoto místa byl překrásný výhled do lesnatého údolí Jizery, nad nímž se v pozadí tyčil mohutný Kozákov. Děda mne naučil vnímat krásy přírody, kterými moje rodná ves Bystrá nad Jizerou přímo oplývala. Od dědečkova stavení bylo vidět západní část Krkonoš, z vyšších poloh i Sněžku, Ještěd a na druhé straně se nad obzorem tyčily hrady Kumburk a Bradlec. Zvláště romantický se jevil každému návštěvníkovi přístup do vesnice od se-

milské silnice na opačném břehu Jizery. Každý musel vystoupat k divokému kaňonu v melafírové stěně, na jehož dně šuměl vodopád Bysterského potoka. Všude bylo plno motýlů, brouků, volaly křepelky, občas i chrástal polní, na mnoha místech se vyhrávaly zmije.

Po smrti dědečka se mne ujali jeho synové, zejména František, který si jako samouk přivydělával preparací ptactva. Náš přední znalec kříسů Jaroslav Dlabola se o něm vyjádřil, že ho považuje za svého prvního učitele entomologie. Významný vliv na můj vztah k přírodě měl strýc Bohuslav, akademický malíř a žák Maxe Švabinského. Vztah mého strýce k přírodě byl již dříve popsán přímo v *Živě* (1986, 3: 119).

Ovšem i mé rodiče příroda přitahovala. Oba pocházeli ze samot v malebných zákoutích poblíž Jizery. Nikdy nezapomenu na nedělní výlet, který pro mne uspořádali na naleziště vzácného minerálu – hvězdoce, daleko za hranicemi obce v lesích u Peřimova. Dodnes nedovedu pochopit, jak jsme mohli v nepřehledném terénu jeden takový kamínek najít.

Intenzivní kontakt s přírodními krásami Podkrkonoší jsem prožíval, když jsem byl v r. 1945 přijat do jilemnického gymnázia. Autobusů bylo málo a já musel často chodit pěšky, alespoň ranní cestu (jedna a půl hodiny). To jsem měl možnost pozorovat dění na tokaništi tetřívku i modravé skvrny na sněhu tvořené tisíci chvostokoků; nosil jsem do školy neobvyklé rostliny – různé vstavače, tolíji bahenní apod. Pří-

3 a 4 Lovy bezobratlých na exkurzích se studenty: okolí Karlštejna a Čelákovic. Snímky: P. Dolejš (3) a L. Juříčková (4)

5 Slíďák pískomilný (*Alopecosa psammophila*) popsaný J. Bucharem v r. 2001 z písčín u Bzence. Foto R. Macek

6 Plachetnatka Millerova (*Meioneta milleri*) – druh popsaný v r. 1997 K. Thalerem, J. Bucharem a A. Kůrkou z rašeliníšť Krkonoš a také Jeseníků. Foto P. Dolejš

rodopisu mne tehdy učil Ladislav Hrubý. Byl to učitel jako ze Šrámkova Stříbrného větru. Navíc uměl zaujmout žáky pro svůj obor. Např. uspořádal soutěž, kdo pozná nejvíce exponátů ze stovky vystavených přírodnin. Získal jsem první cenu – knihu o službě biologie lidstvu. Za shrnutí mého pozorování ptactva v průběhu zalesňovací brigády v Jizerských horách pro mne zajistil diplom časopisu *Vesmír*, podepsaný významným profesorem geologie Univerzity Karlovy Radimem Kettnerem.

Zoologie, jako i ostatní vědní obory, prodělala v posledních desetiletích revoluční změny. Jak vnímáš nové trendy v zoologii?

Necítím se dosti mladý, abych objektivně odpověděl na tuto otázku. Silně preferovaným moderním trendem je bezpochyby biochemický přístup ke zkoumání reálných fylogenetických vztahů. Dlouhá léta jsem tihl využívat k těmto účelům srovnávací morfologii. Prospěšné sepětí obou

přístupů lze demonstrovat na moderní klasifikaci evropských štírů rodu *Euscorpis*. Revoluční využití moderních metod přispělo k nebývalému upřesnění příbuzenských vztahů mezi jednotlivými populacemi. Např. „slapský“ štír, který dříve byl na břehu Slapské přehrady, již nepatří do druhu *E. carpathicus*, ale *E. tergustinus*. Ovšem v době publikace tohoto poznatku nikdo nemohl bez přístupu k biochemické laboratoři ověřit, zda předložený exemplář náleží k tomu, nebo k onomu druhu. Takže musely být dohledány i příslušné znaky morfologické.

Vždy jsem zastával názor, že vědecký výzkum na univerzitách musí mít velice širokou základnu. Pokud jde o mé bývalé studenty, velice mne těší, že se jejich zaměření významně diverzifikovalo: etologie (J. Hajer, P. Dolejš), ekologie a taxonomie (V. Růžička, S. Pekár, L. Kubcová, I. Chvátařová, M. Řezáč), cytogenetika (J. Král), zoogeografie (V. Růžička), funkční morfologie, histologie (M. Řezáč, P. Dolejš), regionální faunistika (A. Kůrka), ochrana přírody (K. Absolon, A. Škoudlíková, A. Jelínek).

Vcelku ovšem, jak se to jeví mně, ve světě vládne molekulární fylogenetika, přestože lidstvu nehrozí nedostatky v chápání fylogeneze, nýbrž nedostatečné využívání bioindikačních metod umožňujících kontrolu zhoršujících se ekologických podmínek pro přežívání člověka na naší planetě. Co brání tomu, aby se biosféra (sféra života na Zemi) podle konceptu V. I. Vernadského vyvinula v noosféru – sféru ovládanou rozumem, alespoň v tom smyslu, aby zisky dneška zbytečně nekomplikovaly předpokládané a tím spíše nepředpokladatelné nesnáze v budoucnosti – v tom případě je lhostejné, zda nesnáze plynou z odpadů civilizace nebo z projevů klimatických cyklů. Jsem přesvědčen, že se živočich člověk mohl vyvinout jedině v souvislosti tisícerych vazeb, které tehdejší biosféra poskytovala. Bylo by velice nerozumné, kdyby člověk už nevnímal, že přestala takové podmínky poskytovat. Klasifikace vlastností a bioindikačních uplatnění jed-

notlivých druhů našich pavouků je publikováno v katalogu pavouků ČR. Příklad uplatnění těchto klasifikací uvádějí např. poslední dvě čísla *Živy* z minulého roku v příspěvku o společenstvech pavouků Božího Daru (*Živa* 2011, 5: 239–242 a 6: 281–284). Vlastní bioindikační přínos ale vzniká teprve v rámci porovnání výsledků takových výzkumů, když se opakují s patřičným časovým odstupem.

Pozorujes rozdíly mezi dnešními studenty a těmi před lety?

Velké rozdíly nevidím, zejména pokud jde o mé diplomanty. Vždy jsem měl štěstí na nadané posluchače. Během doby se však projevil dvě podstatné změny. Dnes mají studenti k dispozici mnohem dokonalejší technická zařízení (datalogery zapisující trvale teplotní údaje na zkoumaných stanovištích, dokonalé kamery atp.). Za druhé jsem se naučil ubránit přijetí nekvalitních žáků. Na počátku jsem vedl i takovou špatnou diplomovou práci a její autor potom vyučoval biologii na gymnáziu, které navštěvovala má dcera.

Naše příroda ztratila od 2. světové války značnou část své diverzity.

Jak vnímáš tento proces, který jsi měl možnost desetiletí pozorovat?

V mé rodné vsi v Podkrkonoší i v Kamenici zanikl výskyt dvou druhů hojných kurovitých ptáků, koroptví i křepelek. Ve 40. letech v Podkrkonoší vymizeli tetřivci, o něco později chřástal polní. Na obou místech se objevil po r. 1989 krkavec. V Kamenici dokonce řadu let hnízdl, podobně jako labuť. Na faunistický výzkum v okolí Kamenice v posledních letech velice nepříznivě působí přemnožení divokých prasat – s oblibou vyrývají formalinové pasti. V 70. letech zde ještě nežila.

Na obou místech dnes již schází zmije obecná, za mého mládí v Bystré dosti hojná. Podobně tam byla nadejektivně hojná motýlů, včetně lišajů, i těch největších, jako jsou lišaj smrtihlav a lišaj svačcový. Na mezích se to hemžilo pestrými housen-

kami lišaje prýšcového. Z pavouků v Kamenici vymizely oproti 60. letům tři druhy slíďáků – *Alopecosa accentuata*, *Pardosa nigriceps*, *P. paludicola*. První dva druhy nepřežily ztrátu stanoviště (chatová výstavba, zánik vřesoviště), třetí žil na lučních stanovištích. Zatímco v Bystré se *P. paludicola* znovu objevila, v Kamenici už nikoli.

Jak bys charakterizoval význam regionálního faunistického výzkumu?

Definujeme-li si regionální faunistický výzkum jako cílevědomou inventarizaci živočichů vymezeného malého území, tak přijdeme k závěru, že teprve konfrontace výsledků globálního výzkumu s výsledky regionálními nám dávají dostatečně objektivní představu o ekologických nárocích jednotlivých druhů. Jako příklad můžeme uvést situaci u mety temnostní (*Meta menardi*). Katalog pavouků ČR ji uvádí jako velice hojný druh. To znamená, že by měla žít téměř na každém poli síťového mapování. Ovšem ve výčtu z regionu Prahy i Kamenice tento druh, obývající vlhčí sklepy a opuštěné doly, zcela schází.

Porovnání výsledků z různých území nám navíc může názorně vyjádřit hodnotu místního životního prostředí, ale i změny této hodnoty v průběhu času.

Co je dnes náplní tvého volného času?

Především snění o tom, na co bych se mohl zaměřit, kdybych dokázal překonat jeho jen nesouvislé dávky. Na fakultě rád diskutuji s nadějnými mladými arachnology. Postupně zpracovávám poměrně rozsáhlé materiály nashromážděné během dřívějších každoročních soukromých sběracích cest do Středočeské, při nichž mne zpravidla doprovázel vnuk Vítek. Jde i o takové případy, kdy jsme nasbírali exempláře druhů, které nebyly nalezeny po dlouhých 100 let. A také uvažuji o analýze výsledků mnohaletých sběrů pavouků na území obce Kamenice.

Děkuji za rozhovor a přeji ti hodně zdraví a radosti z další zajímavé práce.

i zvanou plenární přednášku Ádáma Miklósi (Maďarsko) – Kognitivní schopnosti psů konanou v prostorách ČZU v Praze – Suchdole, dále odbornou exkurzi v Zoologické zahradě v Praze a ukázkou výcviku psů pracovníky Celní správy ČR.

Z prostorových důvodů se nemůžeme podrobněji zabývat jednotlivými přednáškami, ale jako příklady zajímavých témat lze uvést: Sociální organizace a párovací systém u evropských netopýrů, Varovný křik sojky: pohádka či realita, Šest příběhů z chemického světa vřesovů, Magnetická orientace u podzemních a nadzemních savců, Tak kdo si přikrášluje – test věrohodnosti počtu heterosexuálních partnerů a dalších statistických výpovědí celonárodních průzkumů lidského sexuálního chování nebo Schopnost psů vycvičených na detekci výbušnin generalizovat pach TNT apod. Sborník abstraktů přednášek a posterů (130 stran) je k dispozici ve formátu PDF na webových stránkách <http://cssets.sk> (rovněž sborníky z předchozích ročníků 1999–2010).

Andrej Funk

38. etologická konference v Kostelci nad Černými lesy

Víceméně každoročně se již od r. 1973 konaly etologické konference pořádané Etologickými sekcemi Československé psychologické společnosti ČSAV, Československé společnosti pro studium vyšší nervové činnosti a Československé zoologické společnosti ČSAV. Od r. 1992 tato setkání zařazuje Česká a Slovenská etologická společnost (ČSEtS). Jednotlivé ročníky se konají na různých místech ČR a Slovenska – 38. etologická konference se uskutečnila 9.–12. listopadu 2011 v Kostelci nad Černými lesy za organizačního zajištění katedrou obecné zootechniky a etologie Fakulty agrobiologie, potravinov-

vých a přírodních zdrojů ČZU v Praze a oddělení ekologie a etologie katedry zoologie Přírodovědecké fakulty UK v Praze.

Na setkání přijelo několik desítek účastníků (registrováno jich bylo 137), s velkým podílem studentů. Zaznělo 43 přednášek v 10 sekcích a bylo vystaveno 58 plakátových sdělení. Přednáškové sekce nabídly různorodé okruhy: bioakustika, mimeze, aposematismus, etologie ptáků a savců, psychologie a etologie člověka, evoluce a fylogeneze chování, kognice a neurofarmakologie, hormony a chování, chemická komunikace, domestikace a zoologické zahrady. Program konference zahrnoval

Nedávno oslavili významné narozeniny dva členové redakční rady *Živy*: prof. RNDr. Jan Gloser, CSc. (*1. 4. 1942) – spe-

cialista na fyziologii cévnatých i bezcévných rostlin s dlouhodobým zapojením v antarktickém výzkumu.

Hana Skálová

František Krahulec – 60 let

Čas letí. Ani se mi nechce věřit, že je tomu rovných 25 let, co jsem prof. RNDr. Františka Krahulce, CSc., poprvé potkala. Bylo to při domlouvání mé diplomové práce. Dá se tak trochu říci, že jsme společně začínali, protože moje práce byla první, kterou Franta vedl coby školitel. Ironií osudu tak absolvent geobotaniky začínal jako školitel na katedře fyziologie rostlin Přírodovědecké fakulty UK v Praze. Takových ironií bylo ve Frantově životě víc, ale nebudu předbíhat a vezmu běh událostí jeho života, hlavně toho profesního, po pořádku, jak se na článek k významnému životnímu jubileu sluší.

Franta pochází z východočeského Krčína, což ale ví každý, kdo s ním měl tu čest hovořit víc než 10 minut. Je na město svého mládí, které je od r. 1948 součástí Nového Města nad Metují, i svůj rodný kraj patřičně hrdý. Dává to ale najevo milým způsobem, který v nás, rodáčích z jiných destinací, hlavně z té nepříliš uznávané pražské, nevzbuzuje pocit méněcennosti. K hrdosti na svůj kraj má jeden velmi dobrý důvod, a to vazbu k počátkům vlastní botanické činnosti. Jeho zájem o přírodu a zvláště botaniku velmi podpořil výborný místní florista Karel Krčan, s nímž chodil Franta od školních let na botanické exkurze. Znalosti rozvíjel i v botanické sekci Domu dětí a mládeže v Hradci Králové, založené Marcellem Rejmánkem, v současnosti dlouhodobě působícím jako profesor botaniky a ekologie na univerzitě v kalifornském Davisu. O přínosu sekce svědčí

mimo jiné i to, že z ní vyšli mnozí další významní čeští botanici, mezi nimi nedávný děkan PřF UK v Praze a dlouholetý předseda redakční rady *Živy* Pavel Kovář. Na Střední všeobecně vzdělávací škole v Dobrušce získal Franta nejen klasické vzdělání, ale osvojil si také cenné dovednosti, jako např. umění hry v mariáš, což jsme opakovaně ocenili při pozdějších terénních výjezdech. Studium na katedře botaniky PřF UK v Praze ukončil v r. 1975 obhajobou diplomové práce *Vegetace kulminační části Králického Sněžníku*, vedené právě M. Rejmánkem. Během studií se seznámil se svou skvělou ženou Aničkou, která je mu nejen životní, ale i vědeckou partnerkou (ve spoluautorství manželů Krahulcových vzniklo 15 vědeckých prací indexovaných na Web of Science). Po studiu si vybral jako své budoucí pracoviště Botanický ústav ČSAV a očividně to byla dobrá volba. V Botanickém ústavu pracuje dodnes a během svého působení dosáhl mnoha úspěchů a postů včetně toho nejvyššího ředitelského, což je ale především odrazem Frantovy odpovědnosti za běh okolních věcí.

Jeho začátky v Botanickém ústavu byly poměrně pestré, stejně jako jeho další působení. Po nástupu se během studijního a aspirantského (dnes by se řeklo doktorského) pobytu vedle práce na vlastním doktorátu výrazně podílel na projektech geobotanického oddělení, kterými bylo zpracování *Vegetační mapy hlavního města Prahy* a *Přehledu ohrožených společen-*

RNDr. Zdeněk Soldán, CSc. (*18. 4. 1957) – bryolog, pedagog a kurátor kryptogamologické sbírky katedry botaniky Přírodovědecké fakulty UK v Praze.

Přejeme jim za redakci i redakční radu *Živy* vše nejlepší do dalších let, stálou radost z objevování nového a chuť předávat znalosti i zkušenosti svým následovníkům a studentům.

stev České republiky i studium ekologie lučních společenstev v povodí Žebrákovského potoka. Vedle toho měl na starosti laboratoř zaměřenou na analýzy půdních vzorků, která se v té době rozšiřovala o nové přístroje. V r. 1979 obhájil práci *Smrčiny centrální části Králického Sněžníku* a získal titul RNDr. V r. 1981 přibyla k jeho povinnostem ještě funkce výkonného redaktora časopisu *Folia Geobotanica et Phytotaxonomica*, vydávaného Botanickým ústavem ČSAV jednak jako publikační médium českých a slovenských botaniků, jednak za účelem výměny za tehdy jinak nedostupné zahraniční časopisy; dalším důvodem vydávání tohoto periodika bylo získání recenzních výtisků knižních publikací, které pak zůstávaly v knihovně ústavu pro potřeby všech pracovníků. Ve stejném roce, kdy se stal výkonným redaktorem, se Frantovi podařilo vyjet na tříměsíční stáž na Department of Ecological Botany univerzity ve švédské Uppsale. V dnešní době je to zcela normální, až skoro povinná součást postgraduálního vzdělávání, ale tehdy šlo o husarský kousek spojený s neodmyslitelnou návštěvou, resp. výsledkem pánů ze Státní bezpečnosti. S tím si ale Franta poradil dost netradičně a na nabídku další stáže, tentokrát v Kanadě, výměnou za spolupráci odpověděl se zcela bezelstným výrazem, že by raději na Sibiř, ta že je z botanického hlediska podstatně zajímavější. Nemůžu se ani po letech zbavit dojmu, že pro ty pány získal nálepku „pošetilec nepoužitelný“

1 Studium časoprostorové dynamiky na malé škále; spolu s H. Skálovou při odečtu plochy v r. 2003. Foto V. Hadincová

2 a 3 F. Krahulec (na obr. 2 vpravo) s J. Hadincem. Výzkum vegetace v Banátu (Rumunsko) – travní porost na opuštěném poli a nález česneku. Snímky H. Skálové

pro další spolupráci“ (Franto promiň). Na Sibiř překvapivě neputoval a od estébáků měl pokoj; už za ním nikdy nepřišli. Pro přivýdělek pracoval na inventarizaci flóry a vegetace Krkonoš, což předznamenalo jeho další výzkumný směr. Kandidátem biologických věd s titulem CSc. se stal r. 1986 na základě práce Fytocenologie rostlinných společenstev se smilkou tuhou v Krkonoších a Orlických horách. V Krkonoších se od té doby věnuje studiu dynamiky horských luk. Od r. 1986 byl vedoucím dílčího studijního úkolu tehdejšího státního plánu. Studium v Krkonoších zahrnovalo zejména časoprostorovou dynamiku na malé škále, ale v dlouhém časovém horizontu (některé plochy založené v 80. letech jsou odečítány dodnes), roli dominanty kostřavy červené (*Festuca rubra*), její diferenciaci a populační dynamiku, ekologickou rozdílnost dvou blízce příbuzných druhů – tomky alpské a tomky vonné (*Anthoxanthum alpinum* a *A. odoratum*), sukcesí na loukách po zániku tradičního obhospodařování i vliv různých náhradních způsobů údržby luk. Jeho dlouhodobé vědecké působení i ochota zabývat se problémy Krkonoš vyústily v členství ve vědecké sekci Rady parku, které již delší čas předsedá. Zhruba do poloviny krkonošského výzkumu spadá osmileté období Frantova ředitelování Botanického ústavu AV ČR. Ústav přebíral těsně po období velkých finančních škrtů a propouštění, kdy bylo problematické zajistit peníze i na základní nezbytné opravy a vyřídit četné restituční nároky. K úsměvným součástem ředitelování patřilo předsednictví v místním honebním spolku. Frantovi vždy ležel na srdci zdárný dlouhodobý vědecký rozvoj ústavu, o který velmi dbal a věnoval mu mnoho energie. Není divu, že si na

krkonošské louky jezdil k vědě doslova odpočinout. Z krkonošského výzkumu pocházejí jeho první články uveřejněné v zahraničních časopisech a na Krkonoších školil své první diplomanty a doktorandy, kteří se nyní počítají na desítky a pracují na širokém spektru témat. Ačkoli se takřka od začátku zajímal o česneky, je v jeho odborném vývoji patrný příklon k taxonomickým a hlavně genetickým tématům. Jako první to byly zajímavé skupiny vyskytující se v Krkonoších: violky (*Viola*) a jestřábníky chlupáčky (*Hieracium* sbrgen. *Pilosella*). Ty druhé momentálně tvoří těžiště Frantova výzkumu (viz spoluautoricky také Živa 2004, ukázkové číslo: 12–14,

Chlupáčky včera dnes a zítra). V nedávné době kromě toho pracoval i na kozích bradách (*Tragopogon*) a pýrech (*Elytrigia*). U těchto rodů ho zajímá především mezidruhové křížení a procesy vzniku variability ploidních úrovní, intenzivně studované právě u chlupáčků. Rozhled v oblasti genetiky mu přinesl tříleté členství v České komisi pro geneticky manipulované organismy. Šíře studovaných problémů vypovídá o jeho širokém botanickém rozhledu. Na Frantovi já i mnozí další oceňujeme schopnost dávat do souvislostí věci nejen z různých botanických podoborů, ale zasazovat je do výrazně širšího kontextu, což je možné díky jeho dobrým znalostem v dalších přírodních vědách jako geografie či geologie a také obdivuhodné paměti. Dobrým dokladem toho byla i semestrální přednáška Teorie nauky o vegetaci, kterou náš kolega Tomáš Herben velmi doporučoval studentům s trefným přídomek „ekologie rostlin čtená druhého“ právě kvůli uvědomění si všech možných souvislostí. Dále přednášel na katedře botaniky PřF UK v Praze i část populační biologie rostlin. Těžištěm jeho pedagogického působení je nyní Univerzita Palackého v Olomouci, kde se r. 2007 habilitoval na profesora. Zdá se až neuvěřitelné, že vedle toho všeho stačil vychovat tři děti, nemluví o péči o zahradu, dům a sbírku kaktusů. Kde bere čas na četbu nevědecké literatury a sledování politiky, už ale vážně nechápu. Navíc, když děti odrostly, stal se ve snaze udělat něco dobrého pro obec členem zastupitelstva v Průhonících. Dlouhodobě se také angažuje v ochraně přírody, je členem Stínové rady Národního parku Šumava.

Frantovi za sebe i za ostatní přeju, ať se dílo i nadále daří, slouží zdraví a vše okolo je mu jen ku radosti.

Zdeněk Soldán, Zdeněk Palice

Jiří Liška šedesátníkem

12. března 2012 tomu bylo 60 let, co se narodil Jirka Liška (tak ho zná spíše mladší generace) alias Lišoun, jak ho oslovuje větší část kamarádů a kolegů. Jirka/Lišoun je osobností tak extrémně aktivní a košatou, že je zde místo jen na několik spíše namátkových zastavení.

● **Lichenolog.** RNDr. Jiří Liška, CSc., je vlastně posledním žákem profesora Zdeňka Černožského, jednoho z našich nejvýraznějších reprezentantů nauky o lišejnících. Publikoval více než 70 vědeckých studií tematicky zaměřených především na bioindikaci pomocí lišejníků a také na mapování výskytu lišejníků v České republice, dále ekologicko-floristické příspěvky, nomenklatorické články atd. Spolupracoval a stále spolupracuje s řadou kolegů z tuzemska a zahraničí, zejména pak s lichenology ze Slovenska (Ivan Pišút, Anna Lackovičová). Významné jsou již jeho rané lichenobioindikační studie zabývající se vlivem znečištění ovzduší na

lichenofloru území rodného Táborska (diplomová a posléze i kandidátská dizertační práce). Na epifytických lišejnících jasně demonstroval, že jsou velmi spolehlivými indikátory míry znečištění ovzduší. Získaná data později shrnul v samostatných článcích a využil je i v následujících letech při modelování metodologických postupů pro bioindikaci pomocí lišejníků (ve spoluautorství s Tomášem Herbenem).

K dalším důležitým publikačním počínům patří výrazný podíl na tvorbě Katalogu lišejníků České republiky (Vězda a Liška 1999), shrnujícího dosud známé publikované údaje z našeho území. Podstatná je také role hlavního autora červeného seznamu a checklistu lišejníků ČR (Liška a kol. 2008, Preslia) a jeho obnovené verze (Liška a Palice 2010, Příroda). Nevyhýbá se však ani z hlediska citačního hodnocení málo ceněným tématům, jako je např. české jmenosloví lišejníků (také článek v Živě, viz dále).

1 Pro lichenologa typický (pro případně kolemjdoucí však poněkud podezřelý) postoj. Jirka při studiu epifytických lišejníků na borce mohutné borovice Heldreichovy v jihoalbánském NP Llogara

Na počest Lišouna mimochodem také mladý kolega Honza Vondrák pojmenoval vtipně *Opegrapha vulpina* specifický druh houby rostoucí na jednom druhu lišejníku (pro úplnost *Vulpes vulpes* je liška obecná).

● **Popularizátor.** Lišoun je zdatným propagátorem přehlíženého světa lišejníků na stránkách našich nejznámějších přírodovědných populárních časopisů – pro *Živu* a *Vesmír* napsal několik příspěvků (např. *Živa* 2011, 2: 58–60). Podílel se také velmi aktivně na výukové a osvětové činnosti pro děti a mládež při ekologickém sdružení Tereza. Často se též zhošťuje nevděčné role recenzenta, ať už jsou to pro oko laika skryté recenze v odborných časopisech, nebo kritická hodnocení naučně-populárních botanických příruček apod.

● **Činovník.** Jirka byl svého času vědeckým tajemníkem Botanického ústavu AV ČR, v. v. i., v Průhonících, kde také dosud dlouhodobě působí (po kratších vynucených extempore v přírodovědném kroužku tehdejšího Domu pionýrů a mládeže v Praze, ve výzkumných ústavech v Kostelci nad Černými lesy a v laboratoři na pražském Chodově). Je spoluzakladatelem a dlouholetým (15 let) spoluvydavatelem časopisu bryologicko-lichenologické sekce České botanické společnosti Bryonora. V letech 1993–2002 působil jako předseda této sekce.

● **Pedagog.** Je známý jako vášnivý diskutér, což prokazuje i v roli kantora. Na své alma mater – Přírodovědecké fakultě UK v Praze (kde také absolvoval aspiranturu) již léta přednáší jako externí pedagog předměty obecná lichenologie a ekologie lišejníků, a i když má ke studentům a mladším kolegům blízký vztah, u zkoušek bývá někdy nesmlouvavý. Snaží se totiž podnítit studenty k přemýšlení a chápání souvislostí, k používání „selského“ rozumu; nerad pokládá otázky s jednoznačnou odpovědí (které se dají nabífloat), ale spíše se táže zeširoka a někdy se stane, že se nemluvný student rozpovídá až při další návštěvě. Nutno však podotknout, že vše probíhá v přátelském neformálním duchu a po dopití čaje (a absolvování zkoušky) si člověk ani v první chvíli nepřipadá, že vlastně na nějaké zkoušce byl.

● **Člověk pevného celoživotního názoru.** Takovému přináší běh času řadu drobných i osudových problémů a životních zvrátů. Nejinak Lišounovi. Po ukončení aspirantury na PřF UK v Praze a relativně krátkém působení v Botanickém ústavu ČSAV v Průhonících tehdejší ředitel této instituce rozhodl o nuceném odchodu, a to pro Jirkovy zásadové a nesmlouvavé životní postoje. Bude to znít jako fráze (ale je to tak): vždy na straně spravedlnosti, čestnosti a víry v lepší uspořádání společnosti. Snad ještě jeden historický ilustrativní střih z doby našťestí dávno minulé, normalizační: v bytě Lišounů pod Vyšehradem opět usedá spisovatel Ivan Klíma a odvíjí se další ze série Jirkou a jeho ženou Eliškou organizovaných literárně-filozofických rozprav s pozvanými přáteli.

● **Člověk širokého rozhledu.** Botanik, lichenolog, budiž. Ale Jirka je muž vpravdě širokého rozhledu, zvláště pak kulturního. Mnohý jistě zažil během rozhovoru jeho náhle zasvítivší očka a následnou otázku: „To neznáš? Jak je to možný? To si musíš

přečíst/vidět/poslechnout!“ A brzy dorazila ona kniha/film/zvukový nosič s patřičným „osvětovým“ komentářem k výpůjčce.

● **Maximalista.** Lišoun – postrach pro organizátory botanických exkurzí, zvláště do zahraničních destinací. Vždy se totiž díky Jirkově interpelaci k původnímu itineráři trasy ukáže, že by bylo možné do setmění navštívit ještě ten či onen klášter, židovský hřbitov, ruiny středověkého hradu, helénské chrámy atd. (a potom se to opravdu někdy i stihne...).

● **Someliér, gurmán.** Pověstná jsou též Jirkou organizovaná sezení s přáteli za poznáním vinařských oblastí napříč kontinenty, kde ochutnávku malého množství vybraného moku z vinné révy doprovází jeho erudovaná přednáška o specifikách příslušného regionu. Při zahraničních cestách je pak velmi důležitým počinem zavítat do místní restaurace (byť prostě venkovské taverny) a dopřát si krmě příslušející oné krajině a samozřejmě ho řádně zhodnotit. Také příprava večere po botanické exkurzi na vařiči před stanem, v prohlubujícím se šeru a s „čelovkou“ na hlavě nebývá jednoduchá – Lišoun stále nabízí bezpočet vybraných přísad a koření k ochucení (směstnaných do malého prostoru ešusu) a navíc je potřeba se z vaší strany pro něco už konečně rozhodnout.

A šlo by pokračovat dál a dál. Lišoun – výborný znalec cévnatých rostlin a mechorostů, vnímavý cestovatel, vynikající společník, svým způsobem tvrdohlavec, zásadová osoba rozvíjející přátelské vztahy mezi českými a slovenskými botaniky, aktivní zastávce spravedlivého vědeckého hodnocení, sběratel obalů čajů a drobných mincí, s manžélkou Eliškou tvořící sympatický rodičovský pár dvou dcer a syna.

2 Jiří Liška na suti v Českém středohoří (r. 1995). Foto R. Dětiný

3 Z botanické exkurze se studenty Přírodovědecké fakulty UK v Praze v létě 2011 do Albánie. Snímky Z. Soldána, pokud není uvedeno jinak

Je až k nevíře, že Jirka je už šedesátníkem. Jeho pověstná kštice sice opustila mladistvý odstín, ale je stále stejně hustá a elán ne a ne (našťestí) ustoupit. Jen tak dál a ať se daří!

Dělník půdy, malíř, spisovatel a legionář Jaroslav Spirhanzl Duriš

Psal se r. 1889 a v Sedleci (okres Příbram) v domě č. p. 16 se narodil 27. 4. místnímu staviteli kluk. O měsíci svého narození, o mnoho let později napsal: „Přilétlo jaro z daleka... Půdu jsme krásně připravili, je jako nadýchaná, kyprá a na povrchu jako samet... K životu se hlásí každá travička, pupeny stromů už pukají, brízy se neslýchaně vyšnořily přepychem svých jehněd a křehounkého listí...“ Někteří již možná ví, že se chlapec jmenoval Jaroslav Spirhanzl, později také známý pod pseudonymem Duriš nebo Jaspid. Citované řádky pocházejí z jeho knihy Dvanáct měsíců na srdci přírody. Spirhanzl v nich obdivuje krásu půdy a bříz. Obojí se stalo jeho celoživotní láskou. K břízám, které mu tolik připomínaly domov, se otáčel v těžkých dobách bojů a následného ruského zajetí během 1. světové války. Půdu ctil, nazýval ji Matka živitelka a studoval ji od mládí až do konce svého života. Psal o ní odborná pojednání, populárně naučné stati, básně, romány, ale také ji kreslil. Ing. agron. dr. Jaroslav Spirhanzl Duriš byl člověk obdařený mnoha talenty. Mohli bychom ho považovat za malíře, básníka, národopisce, překladatele a spisovatele románů. Byl však zejména význačným půdoznalcem, a to v domácím i světovém měřítku.

Ala nepředbíhejme. Spirhanzlův příběh teprve začíná. Předminulé století pozvolna končí a on navštěvuje obecnou školu v Sedleci, chodí na hrušky, pozoruje přírodu a účastní se klukovských válek. Bezová bouchačka byla jediná zbraň, kterou užíval. Nevíme, jak si malý Jaroslav vedl ve škole. Možná již zde nějaký učitel svým výkladem zažehl v něm zájem o přírodu a jiný zase rozpoznal jeho talent malířský.

Roku 1900 odešel studovat reálku do Písku. Během těchto studií také začíná používat pseudonym Duriš. I zde chodí po okolí, pozoruje, obdivuje a kreslí stromy a lidové stavby. Maluje rychle a bez váhání, říká se tomu „á la prima“. Tuto techniku měl společnou s Mikolášem Alšem. Vlastně toho měli společného více. Oba pocházeli z jižních Čech, studovali v Písku a většinu života prožili v Praze. Spirhanzl Alše a jeho dílo obdivoval, dokonce nakreslil jeho rodnou chalupu a obrázek mu poslal. Mikoláš Aleš ho spolu s poděkováním pozval na návštěvu. Zdali se setkali, není známo. Spirhanzl se do okolí Písku vracel a maloval zde lidové stavby. Zatímco jeho soubor obrázků staveb Českého Meránu vyšel pod názvem Staré jihočeské chalupy, ten z okolí Písku nikdy uveřejněn nebyl. Otto Janka ve své knize z r. 2009 Příběh Jaroslava Spirhanzla uvádí, že je uložený v archivu Ministerstva zemědělství.

Z Písku odešel J. Spirhanzl v r. 1907 do Prahy, kde začal svá univerzitní studia. V letech 1907–11 studoval zemědělský obor na Vysokém učení technickém v Praze. Již od svého dětství horlivě četl cesto-

1 Jaroslav Spirhanzl Duriš během své služby v Československých legiích v Rusku. Podle: J. S. Duriš, Přes hory a moře (Praha 1926). Z archivu autora

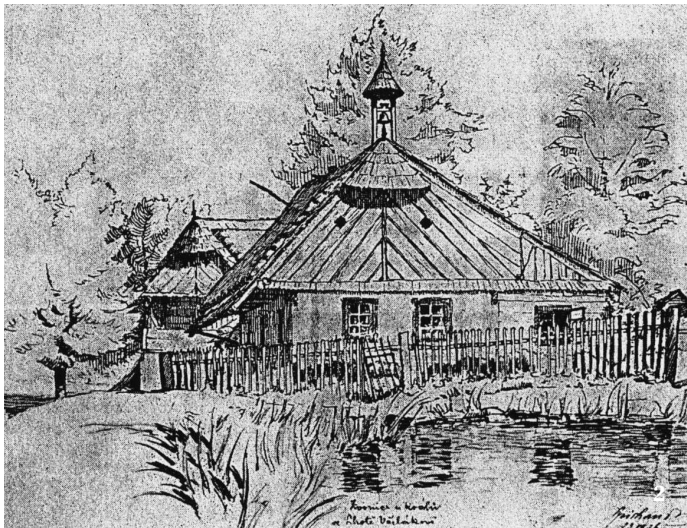
pisy. Snil, že jednou také bude poznávat daleké země – toto přání se mu vyplnilo, musel však zaplatit vysokou cenu. Roku 1914 vypukla 1. světová válka a Spirhanzl ve svých 25 letech dostal povolávací rozkaz. Je odvelen do rakouské Haliče, do pevnosti Přemyšlu. Doma nechal svou milou Annu. V březnu 1915 po těžkém obléhání pevnost dobyla ruská armáda. Spirhanzl byl zajat. Začalo těžké období pobytů v několika zajateckých táborech. Ani zde však nezhálel. Rychle se naučil rusky a studoval místní půdy. Později se zapojil do činnosti československých konzulátů po celé transsibiřské magistrále. Navštívil Koreu, Čínu, Japonsko a další země a oblasti Ruska. Do Československých legií vstoupil v listopadu 1918. Odmítá však zbraň a žádá, aby mu byly přidělovány úkoly, kde může využít pro dobro Československé republiky svých znalostí.

Do vlasti se vrátil po dlouhých 6 letech v r. 1920. Bohužel domů došel pouze jeden jeho dopis. Myslelo se tedy, že padl. Anna, kterou si chtěl před válkou vzít, již byla vdaná a měla syna. Záhy však ovdověla a Spirhanzl ji pojal za manželku a jejího syna za vlastního. Ihned po svém návratu z Ruska publikoval knihu Pedologické poměry na Sibiři. Ve stejném roce také vydal cestopis Tulákova knížka: kresby z Ruska a Sibiře. K tomu přidává v r. 1926 publikaci Přes hory a moře. V ní opět popisuje krásu přírody Ruska a Sibiře, nelehký život místních obyvatel, jejich tradice a zvyky. O hrůzách, které prožil během

války, se ve svém díle zmiňuje jen velmi sporadicky. Pouze v románu Trosečníci touhy (1937) se zrcadlí pocity marnosti navrátilců z vojny a jejich těžko uskutečnitelná snaha někam patřit. Z jeho dalších romanopiseckých děl jmenujme alespoň Jediná mezi nimi, Močál a Na panském mlýně. Kromě toho se věnoval i překladu ruských klasiků – B. A. Lazarevskij (Duše ženy), J. N. Čirikov (V zajetí vášni) a mnoho dalších. Spirhanzl Duriš přispíval snad do většiny časopisů, které v té době vycházely. Jeho články, fejetony a další příspěvky lze najít v periodikách Brázda, Širým světem, Československá demokracie, Vesmír, Československý zemědělec, Vltavské proudy aj. Populárně naučných článků či knih pro mládež a neoborníky napsal kolem 1 200. Kromě knih a publikací určených zejména pro osvětu a vzdělávání zemědělců, jako např. Půda. Základ zemědělství (1948), Rolníkovo půdoznalství ve 100 otázkách (1925) nebo Půda živitelka (1933), psal také knihy o půdoznalství pro mládež. Na tomto místě je třeba zmínit práci Trojka z našeho úvozu, kde Spirhanzl poučuje čtenáře prostřednictvím dobrodružství tří dětí o proudění vody v půdě, o vzniku půd, významu vápnění, půdních živočichů atd.

Činnost Jaroslava Spirhanzla zasahovala do mnoha oborů, hlavně však byl a navždy zůstane vynikajícím půdoznalcem. Hlavní přínos spočívá v položení základů agropedologické kartografie. Měl dokonale přehled o genetické typologii půd, který využíval právě při tvorbě map. Ty vyjadřovaly typické vlastnosti a kvalitu různých druhů půd, zejména s ohledem na agronomické potřeby. Velkou předností těchto map byla možnost statistického zpracování dat. Již ve 40. letech 20. stol. navrhoval komplexní zmapování půd v Československu. Sestavil klasifikace, metody a pracovní postupy nejen pro půdoznaleckou kartografii, ale také pro laboratorní a terénní práce. Tyto postupy posléze využívala půdoznalecká komise Svazu výzkumných ústavů zemědělských. Pominout nemůžeme ani Klíč k určování hlavních typů našich půd. Aktivně se podílel na tvorbě a úpravě pedologického názvosloví a sestavil česko-ruský slovník. Celkem napsal 69 odborných prací (Janka 2009). Jmenujme jen některé, aby si čtenář mohl udělat obrázek o jeho odborné působnosti: r. 1920 vychází již zmiňovaná publikace Pedologické poměry na Sibiři, dále: O rašelinách (1923), Půdní typy (1928), Pedologie. Nástin nauky o půdě (1930), Studie o pleistocenních hlínách v okolí Jičína (1933), Pokus o zjišťování hloubky a způsobu zakořeňování plodin (1936), Metodika agropedologického náčrtu pro prostorové, zastavovací a upravovací plánování území a obcí (1948), Eroze půdy a ochrana proti ní (1952).

Od r. 1920 pracoval ve Výzkumném ústavu agropedologickém a bioklimatologickém v Praze. Roku 1925 byl jmenován jeho přednostou a následně ředitelem, v r. 1948 však musel pracoviště, které pomáhal vytvořit, okamžitě opustit. Byl také významným odborníkem na rašelinu a předsedal rašelinářské komisi při Svazu výzkumných ústavů zemědělských. Významnou měrou se podílel na práci České akademie zemědělské, Masarykovy aka-

demie práce a Českého geobotanického komitétu. Působil jako tajemník Mezinárodní společnosti půdoznalecké.

Jeho plodný život skončil 21. července 1960 v Mariánských Lázních. Myslím, že životní příběh J. Spirhanzla může být zejména pro mladou generaci velmi inspira-

tivní a je ostudné, že se na něho téměř zapomnělo. Proto zvu každého, kdo bude mít zájem, aby se přidal k právě vznikající Společnosti Jaroslava Spirhanzla. Jejím cílem je propagace půdoznalství, osvěta a vzdělávací činnost, ale také péče o odkaz tohoto mimořádného člověka.

2 Chalupa u Králů ve Včelákové Lhotě stojí dodnes. Orig. J. Spirhanzl Duriš. Podle: Věstník Českého zemědělského musea (1940), z archivu autora
3 Pamětní deska na rodném domě J. Spirhanzla v Sedleci, která byla umístěna v r. 2010. Foto J. Hladký

Jaroslav Boháč

RECENZE

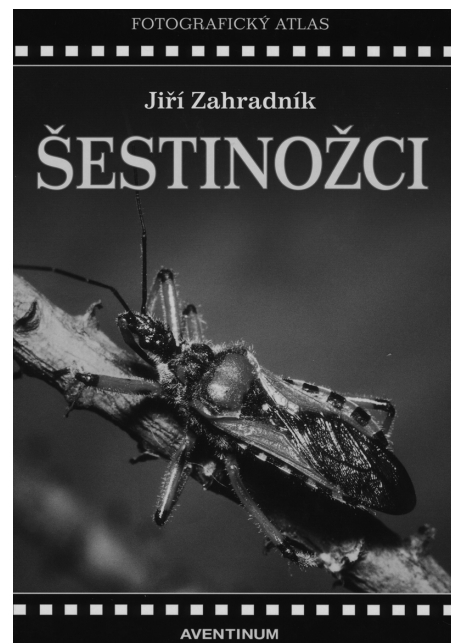
Jiří Zahradník: Šestinožci

Hmyz (*Insecta*, ale také *Hexapoda* – šestinožci) patří k nejpočetnějším skupinám organismů na naší planetě. Mezi hmyz se donedávna řadily i další skupiny šestinožců – zejména chvostokoci (velmi početná půdní a epigeická skupina ve všech typech suchozemských ekosystémů), nebo méně známé a početné hmyzenky a vidličnatky. Přestože jsou uvedené skupiny bezobratlých nesmírně důležité pro člověka, jejich význam není širokou veřejností zcela doceňován. Jiří Zahradník se snaží už několik desítek let s velkou odbornou

i popularizační erudicí přiblížit tyto všude přítomné živočichy. I díky jemu lidé poznávají krásu a zajímavý způsob života šestinožců.

Nově vydaná kniha především představuje velmi dobře zpracovaný přehled hlavních skupin bezobratlých se 6 končetinami. Kromě druhově nejbohatší třídy hmyzu zahrnuje krátkou informaci o dalších šestinohých bezobratlých, jako jsou hmyzenky (*Protura*), chvostokoci (*Collembola*) a vidličnatky (*Diplura*). Každá uvedená skupina je stručně charakterizována (stavba těla, ontogeneze, bionomie, rozdělení na hlavní podskupiny a rozšíření s uvedením počtu známých druhů). Vybráni byli reprezentativní zástupci, kteří jsou také více či méně podrobně popsáni. Všechny druhy jsou zobrazeny na kvalitních fotografiích z přírody.

Doc. RNDr. Jiří Zahradník, CSc., (dnes píše a fotografuje v rodném kraji kolem Lomnice nad Popelkou) navazuje na svá předešlá díla vydaná v tomto nakladatelství – např. Brouci (Aventinum 2008) a Náš hmyz, kde byl spoluautorem – ilustrátorem František Severa (Aventinum 2007). Přesto jsou Šestinožci v mnohém jiní. Především je záměrně omezen prostor věnovaný skupinám publikovaným v minulosti (např. uvedení brouci). Na druhé straně jsou rozšířeny informace o některých skupinách, které se často v populárně-vědecké literatuře opomíjejí (např. stejnokřídlí, dvoukřídlí). Velmi pěkná je část zabývající se blanokřídlými, jejichž larvy vytvářejí háčky (novotvary na rostlinách), v nichž potom žijí (např. žlabkovití). S těmito

nápadnými útvary se běžný milovník přírody setkává a často neví, kam je zařadit.

Nápadité je pojmenování jednotlivých kapitol zabývajících se různými skupinami hmyzu (Jejich život je velmi kratičký, Do uší opravdu nelezou, Přijímají více potravy než spotřebují atd.). Taková charakteristika různých řádů hmyzu (jepice, škoři, stejnokřídlí) je pro širokou veřejnost mnohem lépe zapamatovatelná než odborné taxonomické označení.

Vysoká kvalita fotografií pořízených zásadně v přírodních podmínkách a krásný český jazyk jsou pro knihy J. Zahradníka standardem. Předložená publikace jistě potěší zájemce o přírodu a podnítl zájem o rozmanité šestinožce.

Aventinum, Praha 2011, 224 str., 407 barevných fotografií. Doporučená cena 499 Kč

Foto J. Zahradník